

Аннотация

Зайвий Т. В. Развитие концепции видов гражданского судопроизводства в законодательстве постсоветских стран. — Статья.

В статье автор исследует развитие концепции видов гражданского судопроизводства в постсоветских странах. Автор акцентирует внимание на двух взаимоисключающих тенденциях: идентичность определенных положений законодательства, что объясняется исторической преемственностью, и национальный характер концепции видов гражданского судопроизводства. Также автор доказывает, что концепцию видов гражданского судопроизводства Украины можно считать прогрессивной.

Ключевые слова: концепция видов гражданского судопроизводства постсоветских стран, национальная идентичность и национальный характер законодательства, концепция видов гражданского судопроизводства Украины.

Summary

Zayviy T. V. The Development of the Concept of Kinds of Civil Legal Proceedings in the Post-Soviet countries' legislation. — Article.

In article the author investigates development of the concept of kinds of civil legal proceedings in the Post-Soviet countries. The author focuses attention on two mutually exclusive tendencies: identity of certain positions of the legislation and national character of the concept of kinds of civil legal proceedings. Also the author proves the concept of kinds of civil legal proceedings of Ukraine is progressive.

Keywords: the concept of kinds of civil legal proceedings in the Post-Soviet countries, national identity and continuity national character of the legislation, Ukrainian concept of kinds of civil legal proceedings.

УДК 347.9 (477)

Т. М. Кучер

ЗАКОНОДАВЧИЙ ТА ДОКТРИНАЛЬНИЙ ПІДХОДИ ДО ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У цивільному судочинстві ухвалення обґрунтованого судового рішення можливе лише за умови підтвердження обставин, на які особи, які беруть участь у справі, посилалися як на підставу своїх вимог і заперечень доказами, які були досліджені в судовому засіданні. Проте доказами є будь-які відомості, тобто інформація, яка повинна бути об'єктивована у певному предметі чи суб'єкті, тобто у передбачених законом засобах доказування. Незважаючи на достатню активність вчених та правників у процесах дослідження доказів та форм їх вираження, на сьогодні не вироблено єдиних підходів до розуміння сутності та складу засобів доказування, що і ставить нові проблемні аспекти при дослідженні даної правової категорії.

Питання інституту доказів та доказування досліджувалося значною кількістю вчених-процесуалістів, серед яких зокрема: В. В. Маташова, С. Я. Фурса, Т. В. Цюра, Д. М. Чечот, М. С. Шакарян, М. Й. Штефан та ін. Відзначаючи значний вклад зазначених науковців у процес дослідження такого важливого

інституту, як докази, все ж таки питання змістовного навантаження засобів доказування та їх юридична конкретизація залишаються проблематичними.

Метою даної статті є проведення комплексного аналізу засобів доказування у цивільному судочинстві з урахуванням їх правової природи, загальних засад цивільного судочинства, співвідношення з суміжними інститутами, а також вироблення власних висновків та пропозицій для вдосконалення їх теоретичного осмислення та практичного застосування.

Частина 1 статті 57 ЦПК України до доказів відносить будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Частина ж друга цієї статті визначає перелік конкретних юридично закріплених інструментів, за допомогою яких можуть бути встановлені такі дані, а саме пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показання свідків, письмові докази, речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи, висновки експертів. Так, деякі науковці розкривають поняття доказів через засоби доказування, тим самим ототожнюючи їх [4, с. 249; 5, с. 15]. Інші — розмежовують, зазначаючи, що ці поняття є взаємообумовленими і перебувають у нерозривному зв'язку [6, с. 176; 7, с. 185]. Окремі вчені виділяють критерії, за якими здійснюється поділ між ними, і відносять конкретні їх види до цих груп [8, с. 304].

При цьому одразу відмітимо, що вказані засоби доказування (а саме такий доктринальний термін застосовується до цих способів. — *Т. К.*) за ЦПК України вважаються вичерпними.

Насамперед, зауважимо, щодо питання виключності засобів доказування існує багато дискусій в науковій спільноті, що є обумовленим у зв'язку з постійним розвитком потреб матеріального виробництва та населення, втілення інноваційних технологій у виробничі сфери, життя людей. Тобто будь-які економічні, промислові, громадські, фінансові, господарські, технічні нововведення завжди відображаються на соціальних відносинах та, звісно, праві. Очевидно, за таких умов кожне правовідношення, яке виникає в процесі певної діяльності чи життя осіб, повинне мати гарантії його функціонування та забезпечення. В разі ж недотримання встановлених правил чи домовленостей або зловживання правами у конкретних відносинах останні мають бути захищені за допомогою юрисдикційних способів захисту, в тому числі і шляхом звернення до суду. Однак реальне звернення особи до суду за захистом в порядку цивільного судочинства ще не є беззаперечним фактом правильності її позиції. Між тим і особа, до якої направлена ця вимога, в разі незгоди з домаганнями іншої сторони повинна активно сприяти здійсненню своїх намірів у підтвердженні своїх думок, суджень та міркувань.

Виходячи з принципів змагальності та диспозитивності цивільного процесу для досягнення своєї матеріальної та процесуальної мети кожна особа, яка бере участь у справі, зобов'язана довести обставини на підставі наданих нею доказів. Між тим законодавцем чітко встановлено перелік матеріальних або нематеріальних благ (об'єктів цивільних прав), охорона яких гарантується

державою, способи їх захисту та процесуальні засоби підтвердження обставин, на які особа посилається як на підставу своїх вимог чи заперечень (засоби доказування). За ст. 177 ЦК України об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. Наряду з цим окремі статті розкривають їх зміст та критерії поділу. Річчю визнається предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (ст. 179 ЦК України); майном — окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ч. 1 ст. 190 ЦК України); інформація — це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ч. 1 ст. 200 ЦК України). Разом з цим речі, майно, майнові права, гроші та цінні папери відносяться до матеріальних благ, а результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, здоров'я, життя, честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості та подібні до нематеріальних. З цієї диференціації слід виходити і при формуванні доказової бази при розгляді справи в суді. Тісний зв'язок детермінований в першу чергу регламентуванням саме нормами матеріального права безпосередніх об'єктів захисту, а також закріпленням в них імперативних вимог щодо певних засобів доказування чи доказів у визначених правовідносинах. Так, рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків (абз. 2 ч. 1 ст. 218 ЦК України); якщо договір позики має бути укладений у письмовій формі, рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків для підтвердження того, що гроші або речі насправді не були одержані позичальником від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором (абз. 2 ч. 1 ст. 1051 ЦК України); сторона, на яку покладається обов'язок щодо страхування, має надати другій стороні в порядку, встановленому договором, докази укладення нею договору страхування, включаючи відомості про страхувальника, розмір страхової суми та застраховані ризики (абз. 2 ч. 1 ст. 881 ЦК України), вимоги споживача розглядаються після пред'явлення останнім квитанції, товарного чи касового чека або іншого письмового документа, а щодо товарів, на які встановлено гарантійні терміни, — технічного паспорта чи іншого документа, що його замінює (п. 9 ст. 14 Закону України «Про захист прав споживачів»), тощо. Начебто на перший погляд такий налагоджений механізм є бездоганним і сприяє ефективному захисту прав, свобод та інтересів осіб, однак насправді в нормативно-правових документах немає однозначних підходів до поняття та змістовного навантаження доказів та засобів доказування. Так, у ч. 1 ст. 218 ЦК України такі засоби доказування, як письмові докази, засоби аудіо-, відеозапису, вказуються як докази; ч. 2 ст. 40 ЦК України доказом визначає висновок судово-психіатричної експертизи щодо психічного стану особи; аналогічно до зазначеної категорії віднесено п. 12 ст. 9 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і довідки, показання свідків та інші документи, які подаються до комісій для встановлення перебування на

території обложеного Севастополя. Але в контексті нашого дослідження слід детально з'ясувати, чи відповідають закріплені законом засоби доказування сучасним потребам щодо об'єктів захисту.

Стаття 64 ЦПК України встановлює, що письмовими доказами є будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи. Градація видів документів надається ЦК України, зокрема ч. 3 ст. 296 ЦК до них віднесено звіти, стенограми, протоколи, аудіо-, відеозаписи, архівні матеріали та ін.; за ч. 1 ст. 194 ЦК України ними визнаються цінні папери, ч. 1 ст. 87 ЦК України установчі документи, правочини тощо. У ч. 1 ст. 303 названого кодексу, навпаки, під документами виокремлено одну із форм особистих паперів, а до останніх у свою чергу також належать фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали.

Хоча цей перелік і не є вичерпним, очевидним стає, що об'єктами, які можуть містити в собі якісь відомості, є не тільки документи, а інші відтворення предметів та явищ об'єктивної реальності чи наочний вираз мислень, уяви тощо. Загальне ж визначення поняття «документ» закріплює ст. 1 Закону України «Про інформацію»: документом є матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі. Хоча за наведеним трактуванням до документів можна з великим ступенем достовірності включити більш широкий спектр їх різновидів (фотографії, нотатки, записки, особисті папери), з іншого боку виникає необхідність розмежування даного носія відомостей від інших матеріальних об'єктів. За основу такої сепарації (розділу) візьмемо ключові слова у їх визначеннях. У документі таким стрижнем є носій інформації, речі — предмет матеріального світу, об'єкти інтелектуальної власності — результати творчої роботи. Так, носій інформації — це матеріальний об'єкт, призначений для запису, передачі й зберігання інформації [9], чи середовище, яке містить інформацію, здатне достатньо тривалий час зберігати у своїй структурі занесену на нього інформацію [10]. Безумовно, в якості носія інформації можна розглядати не тільки речі, предмети, будь-які матеріалізовані об'єкти світу, а й свідомість людини, проте фізична особа суттєво вирізняється поміж інших носіїв наявністю саме суб'єктивного фактора, а не об'єктивними конструкціями. У свою чергу носії інформації поділяються на носії з можливістю перезапису інформації та константну, таку, що не підлягає видозмінам (модифікаціям) без помітних втручань. До першого типу відносяться магнітні стрічки, карти, барабани, диски (машинні) тощо, другого — папір, перфокарти, перфострічки (паперові). Серед машинних видів інформації можна виділити такі: 1) стрічкові (магнітна стрічка), 2) дискові (гнучкі магнітні диски: флорпі, дискети; накопичувачі на жорстких магнітних дисках: вінчестери; накопичувачі на оптичних компакт-дисках: CD-ROM (Compact Disk ROM), DVD-ROM; магнітооптичні компакт-диски типу RW (Re Writeble); цифрові універсальні відеодиски DVD (Digital Versatile Disk) типу DVD-ROM, DVD-RAM, DVD-R); 3) електронні носії інформації (FLASH-диски); 4) інформаційна система як сховище інформації;

5) оперативна пам'ять комп'ютера. Річ — це предмет матеріального світу, який об'єктивно існує у природі (бутті), має певну форму і процес створення (натуралістський чи в результаті певної діяльності), є неживим. На відміну від носія предмет сам по собі є інформацією, а не містить її, його можна торкнутися, відчутти, потримати. Отже, документ — це форма відображення інформації, а річ — самі дані у своєму природному вигляді. Суттєвою, як в теоретичному, так і практичному сенсах, є і позиція законодавця щодо кореспонденції, а саме листів, телеграм, телефонних розмов, телеграмних повідомлень тощо, які згідно з процесуальними положеннями відносяться до доказів у своєму формальному вираженні, однак не є доказами в чистому вигляді, а лише містять їх. Дане твердження підтверджується ч. 4 ст. 306 ЦК України, де передбачено, що кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи. Звідси випливає, що доказом буде лише інформація про певні обставини, які є предметом спору по конкретній справі, а форма їх закріплення виступає засобом доказування.

Відносно об'єктів права інтелектуальної власності, то ними є новітні, вперше скомпоновані результати творчої, розумової діяльності. Тобто з юридичних підходів документами слід вважати будь-який матеріальний об'єктивований носій інформації, річчю — об'єктивно існуючий предмет буття. Але слід відмежовувати документи як певну форму вираження відомостей та засіб доказування, що заздалегідь обумовлено різними цілями їх створення, збирання, подання тощо. В першому випадку головною метою створення документа є закріплення документальним способом дійсних обставин чи тих, які будуть існувати у майбутньому для надання їм більшої значимості та офіційності, в другому — комплекс заходів для підтвердження своєї правової позиції. Зокрема, за ст. 133 ЦПК України особи, які беруть участь у справі і вважають, що подання потрібних доказів є неможливим або у них є складності в поданні цих доказів, мають право заявити клопотання про їх забезпечення шляхом допиту свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням. Тобто такі заходи мають місце при вирішенні конкретної ситуації, що розглядається в суді. Крім того, застосування терміна «письмові докази» до одного із засобів доказування вважаємо не досить вдалим, що додає ще більшої плутанини не тільки у понятійному трактуванні, а й нормативному. Саме тому слід замінити назву «письмові докази» на документацію. У семантичному значенні під словом «документація» розуміється сукупність документів, присвячених якому-небудь питанню [11].

Вочевидь нове трактування такого засобу доказування надасть змогу не тільки привести у відповідність чинне законодавство України, досконало розмежувавши докази, як інформацію та засоби, як спосіб відображення, а й розширити підхід до змістовного наповнення та видів документів, що входять до даної категорії.

Література

1. Штефан, М. Й. Цивільний процес [Текст] : [підручн. для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти] / М. Й. Штефан — К. : Ін Юре, 2001. — С. 696.
2. Хропанюк, В. Н. Теория государства и права [Текст] / В. Н. Хропанюк ; под ред. В. Г. Стрелкова. — М., 2000. — С. 377.
3. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции [Текст] / [пер. с фр. В. Захватаева] / предисл.: А. Довгерт, В. Захватаев; отв. ред. А. Довгерт. — К. : Истина, 2004. — С. 544.
4. Штефан М. Й. Цивільний процес. — К.: Ін Юре, 1997. — 696 с.
5. Маташова В. В. Доказательственный процесс в России: история и современность / В. В. Маташова // Арбитражный и гражданский процесс. — 2003. — № 7. — С. 48.
6. Гражданский процесс/За ред. М. С. Шакарян. — М.: Юридическая литература, 1993. — 559 с.
7. Чечот Д. М. Судебные доказательства. Гражданский процесс / Под ред. В. А. Мусина, Н. А. Чечиной, Д. М. Чечота. — М., 1996. — С. 185.
8. Фурса С. Я. / Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2 т. / За заг.ред. С. Я. Фурси. — К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2010. — Т. 1. — 1044 с.
9. Большой бухгалтерский словарь «Словopedia» <http://www.slovopedia.com/7/205/864395.html>
10. Свободная энциклопедия «Википедия» http://ru.wikipedia.org/wiki/%CD%EE%F1%E8%F2%E5%EB%FC_%E8%ED%F4%EE%F0%EC%E0%F6%E8%E8
11. Юридический словарь <http://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/14558>

Анотація

Кучер Т. М. Законодавчий та доктринальний підходи до засобів доказування в цивільному судочинстві України. — Стаття.

У цій статті на основі комплексного аналізу чинного законодавства України та актуальних наукових доробок розглядаються проблемні аспекти нормативного закріплення та застосування у практичній діяльності доказів та засобів доказування. Також приділяється достатня увага висвітленню пов'язаних з доказовою теорією термінів «письмові докази», «речові докази», «документи», «речі», «інформація» та їх змістовного навантаження. На підставі даного дослідження запропоновано конкретні зміни до існуючих правових положень шляхом закріплення нової термінології.

Ключові слова: доказ, засоби доказування, документи, речі, інформація.

Аннотация

Кучер Т. Н. Законодательный и доктринальный подход относительно средств доказывания в порядке гражданского судопроизводства. — Статья.

В этой статье на основе комплексного анализа действующего законодательства Украины и актуальных научных работ рассматриваются проблемные аспекты нормативного закрепления и применения в практической деятельности доказательств и средств доказывания. Также уделяется достаточное внимание освещению связанных с доказательственной теорией терминов «письменные доказательства», «вещественные доказательства», «документы», «вещи», «информация» и их смысловая нагрузка. На основании данного исследования предложено конкретные изменения к существующим правовым положениям путем закрепления новой терминологии.

Ключевые слова: доказательство, средства доказывания, документы, вещи, информация.

Annotation

Kucher T. M. Legislative and doctrine approach in relation to facilities of proving in order of the civil legal proceeding. — Article.

In this article on the basis of complex analysis of current legislation of Ukraine and actual scientific works the problem aspects of the normative fixing and application are examined in practical

activity of proofs and facilities of proving. Sufficient attention illumination of the terms related to the evidential theory is also spared «writing proofs», «material proofs», «documents», «things», «information» and their semantic loading. On the basis of this research concrete changes are offered to existent legal positions by fixing of new terminology.

Keywords: proof, facilities of proving, documents, things, information.

УДК: 347.91/ 95:347.633

Т. А. Стоянова

РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ У СВІТЛІ РАТИФІКАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ

За даними Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини за рішенням судових органів в Україні усиновлено дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом звітного 2010 року кількістю 3449 осіб. З них 2247 осіб усиновлено громадянами України, інші 1202 дитини було усиновлено іноземцями. Всього усиновлено дітей, які проживають з одним із батьків, вітчимою (мачухою) 1416 осіб. І поряд з цим скасовано 39 усиновлень за рішенням суду. Але цікаві відомості про те, що з них скасовано лише 3 усиновлення, які відбулися за участю іноземних громадян, і у 12 раз більше скасовано усиновлень дітей, які були усиновлені громадянами України [1].

Тобто слід зазначити, що усиновлення в Україні продовжує свій розвиток, а саме тому потребує постійної уваги з боку органів держави (органів, які відповідальні за здійснення усиновлення, законодавчих, органів виконавчої влади) щодо дотримання прав дитини при його здійсненні. Нещодавно в Україні був зроблений наступний крок у розвитку інституту усиновлення, що зумовлений прийняттям 15 лютого 2011 року Верховною Радою України Закону України № 3017-VI «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)» [2].

Тому актуальність наукового дослідження особливостей розгляду судами справ про усиновлення зумовлена насамперед останніми законодавчими змінами.

Європейська конвенція про усиновлення дітей містить ряд нових положень щодо умов та процедури здійснення усиновлення, правових наслідків усиновлення та особливостей скасування, визнання недійсним усиновлення. Відповідно до ст. 9 Конституції чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, є частиною національного законодавства України [3], тому положення ратифікованої конвенції повинні застосовуватися судами при розгляді справ про усиновлення з урахуванням застережень, визначених ВРУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Слід зауважити, що наукових досліджень, присвячених останнім змінам законодавства щодо усиновлення у зв'язку із ратифікацією Конвенції, у сімейному та цивільному процесуальному праві практично не